

اثربخشی تمرین‌های مبتنی بر تقویت چندحسی کنترل شناختی بر کاهش مشکلات حافظه و توجه در کودکان دارای اختلال نقص توجه/بیش‌فعالی
The effectiveness of exercises based on multisensory strengthening of cognitive control on reducing memory and attention problems in children with attention deficit/hyperactivity disorder

Mahshid Aghajanbeik

M. A. of General psychology, Department of General Psychology, Islamic Azad University, Shahrood Research Sciences branch, Shahrood, Iran.

Mahshidaghajanbeik@yahoo.com

مهشید آفاجان بیک

کارشناسی ارشد روان شناسی عمومی، گروه روان شناسی عمومی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم تحقیقات شاهرود، شاهرود، ایران.

Abstract

The present study was conducted to determine the effectiveness of exercises based on multisensory strengthening of cognitive control on reducing memory and attention problems in children with attention-deficit/hyperactivity disorder. The semi-experimental research method was done with a pre-test-post-test and control group. The statistical population of the study was children with attention-deficit/hyperactivity disorder in Tehran in 2023. The sample size of 30 children from Paya Rehabilitation Center was selected by the available sampling method and they were placed in two experimental and control groups, and the experimental group was exposed to activities based on multisensory strengthening of cognitive control, and the control group was subjected to There was no intervention program. The tools used in this research were the Wechsler Children's Intelligence Scale (2013) and the SNAP-Swanson Nolan and Pelham (1980) version four (SNAP-IV) rating scale. The data analysis method was multivariate covariance analysis. The findings showed that by controlling the effect of the pre-test, there was a significant difference between the average of the post-test of attention and memory in the two experimental and control groups at a significance level of 0.01. It can be concluded that exercises based on the multisensory strengthening of cognitive control had an acceptable effect in improving working memory problems and the accuracy and attention of children with attention-deficit/hyperactivity disorder.

Keywords: Attention deficit/hyperactivity disorder, Multisensory enhancement of cognitive control, Attention, working memory.

چکیده

پژوهش حاضر با هدف تعیین اثربخشی تمرین‌های مبتنی بر تقویت چندحسی کنترل شناختی بر کاهش مشکلات حافظه و توجه در کودکان دارای اختلال نقص توجه/بیش‌فعالی انجام شد. روش پژوهش نیمه آزمایشی با پیش‌آزمون- پس‌آزمون و گروه کنترل انجام شد. جامعه آماری پژوهش کودکان دارای اختلال نقص توجه/بیش‌فعالی شهر تهران در سال ۱۴۰۱ بود. حجم نمونه تعداد ۳۰ نفر از کودکان مرکز توانبخشی پایا به روش نمونه‌گیری در دسترس انتخاب و در دو گروه آزمایش و کنترل به صورت هم‌تا قرار داده شدند و گروه آزمایش در معرض فعالیت‌های مبتنی بر تقویت چندحسی کنترل شناختی قرار گرفت و گروه کنترل تحت برنامه مداخله‌ای قرار نگرفت. ابزار مورد استفاده در این پژوهش مقیاس هوشی وکسلر کودکان (۲۰۱۳) و مقیاس درجه‌بندی اسنپ سوانسون نولان و پلهام (۱۹۸۰) نسخه چهار (SNAP-IV) بود. روش تجزیه و تحلیل داده‌ها تحلیل کواریانس چند متغیری بود. یافته‌ها نشان داد که با کنترل اثر پیش‌آزمون بین میانگین پس‌آزمون توجه و حافظه در دو گروه آزمایش و گواه تفاوت معناداری در سطح معناداری ۰/۰۱ وجود داشت. می‌توان نتیجه گرفت که تمرینات مبتنی بر تقویت چندحسی کنترل شناختی تاثیر قابل قبولی در بهبود مشکلات حافظه کاری و دقت و توجه کودکان دارای اختلال نقص توجه/بیش‌فعالی داشته است.

واژه‌های کلیدی: اختلال نقص توجه/بیش‌فعالی، تقویت چندحسی کنترل شناختی، توجه، حافظه کاری.

اختلال نقص توجه/بیش‌فعالی^۱ یکی از رایجترین اختلالات روانشناختی دوران رشد است که علائم آن شامل عدم توجه (عدم توانایی تمرکز)، بیش‌فعالی (حرکات بیش از حد که مناسب موقعیت نیست) و رفتارهای تکانشی (اعمال شتاب زده که در لحظه بدون فکر اتفاق می‌افتد) است (بدری گرگری و همکاران، ۱۳۹۸).

تشخیص اختلال نقص توجه/بیش‌فعالی در حال حاضر بر اساس معیار DSM-5 صورت می‌گیرد (انجمن روانشناسی آمریکا، ۲۰۲۰). برای تشخیص نیز حداقل ۶ مورد از ۹ ملاک بی‌توجهی و یا بیش‌فعالی، تکانشگری، بایستی حداقل در دو موقعیت جداگانه مثلاً خانه و مدرسه مشاهده شود. این علائم بایستی ۶ ماه طول کشیده و با سطح رشدی کودک مطابقت نداشته باشد و عملکرد فرد را مختل کرده باشد (کمبر^۲، ۲۰۲۳، دمونتیس^۳، ۲۰۲۲). در حوزه شناختی، علاقه قابل توجهی به تحلیل حافظه کاری^۴ وجود دارد، حافظه یک سیستم چند جزئی که مسئول ذخیره و دستکاری اطلاعات آنلاین و کوتاه مدت است که برای یادگیری، تصمیم‌گیری و حفظ رفتار هدفمند حیاتی است (بادلی^۵، ۲۰۱۷). نقص در حافظه کاری در میان کودکان مبتلا به ADHD بسیار شایع است (رادوسی^۶ و همکاران، ۲۰۲۳؛ میشلینی^۷ و همکاران، ۲۰۲۳؛ لارسون^۸ و همکاران، ۲۰۲۳). البته، یافته‌های دیگر نشان می‌دهد که کودکان مبتلا به ADHD نسبت به همسالان خود که معمولاً در حال رشد هستند، نقص‌های حافظه کاری بزرگ و قابل توجهی از خود نشان می‌دهند (ولرائیچ^۹ و همکاران، ۲۰۱۹).

کارکردهای اجرایی جزء بالاترین عملکردهای شناختی است که برای رفتار هدفمند لازم و ضروری می‌باشد. برنامه ریزی، سازماندهی، مدیریت زمان، حافظه کاری، بازداری پاسخ، خود تنظیمی و فرانشناخت از جمله مهمترین کارکردهای اجرایی هستند و از بین این کارکردها، نقائص حافظه کاری دارای نقش زیادی در کودکان ADHD است (الحمدان^{۱۰} و همکاران، ۲۰۲۳).

حافظه یکی از فرآیندهای شناختی انسان است که از یک سو با ادراک و توجه و از سوی دیگر با حل مسئله و تفکر مرتبط است. حافظه کاری^{۱۱} در واقع بخشی از سیستم حافظه کلی که به ذخیره و ثبت بخش‌های مهم اطلاعات همزمان با پردازش اطلاعات پس از وارد کردن اطلاعات جدید در ذهن کمک می‌کند (هنری^{۱۲}، ۲۰۲۳). حافظه کاری مجموعه‌ای از مهارت‌ها می‌باشد که به فرد کمک می‌کند اطلاعاتی را که برای حل یک مشکل یا تکمیل یک کار نیاز دارد به خاطر بسپارد و بتواند آن‌ها را به موقع به خاطر بیاورد (مونتگومری^{۱۳}، ۲۰۱۹). این نوع حافظه، بخش اساسی و زیربنای تمام عملکردهای اجرایی مغز و مجموعه‌ای از مهارت‌های ذهنی عمیق است که به ما امکان برنامه ریزی، حل مسائل و سازماندهی مسائل را می‌دهد و کودکان می‌توانند در حین گوش دادن به داستان، محاسبات ریاضی را انجام دهند و به خاطر بسپارند. معمولاً از این توانایی استفاده می‌کند. حافظه کاری به استفاده موقت از اطلاعات ذخیره شده در انجام وظایف شناختی بسیار پیچیده اشاره دارد (گرای و همکاران^{۱۴}، ۲۰۱۹). کودک با اختلال بیش‌فعالی و نقص توجه وقایع گذشته را به یاد می‌آورد، اما در به یاد آوری جزئیات وقایع دچار مشکل است. همچنین توانایی پایینی در انتقال اطلاعات از حافظه کوتاه مدت به حافظه بلند مدت از خود نشان می‌دهد (فروکاوا^{۱۵} و همکاران، ۲۰۲۲). حافظه کاری به دستکاری فعال و از کل به جزء اطلاعات نگهداری شده در حافظه کوتاه مدت اشاره دارد و شامل عملکردهای مرتبط با هم در قشر پیش پیشانی، میانی و جانبی است که رفتار را از طریق به روز رسانی، پردازش دوگانه و دستکاری زمانی/متوالی درونی کنترل می‌کند (کوفلر^{۱۶} و همکاران، ۲۰۲۰). همچنین نتایج پژوهشی نشان می‌دهد که

1 attention deficit hyperactivity disorder(ADHD)
 2. Kember
 3. Demontis
 4. working memory
 5. Baddeley
 6. Rádosi
 7. Michellini
 8. Larsson
 9. Woltraich
 10. Alhmandan
 11. Working memory
 12. Henry
 13. Montgomery
 14. Gray
 15. Furukawa
 16. Kofler, Rapport, Bolden, Sarver, & Raiker

آموزش حافظه کاری ممکن است یک درمان موثر برای اختلال نقص توجه/بیش‌فعالی باشد (آرجونا^۱ و همکاران، ۲۰۲۳). مطالعات تجربی نقش بالقوه اختلال عملکرد حافظه کاری را برانگیختن رفتارهای بی‌توجه و بیش‌فعال مرتبط با ADHD نشان می‌دهد (یاداو^۲، ۲۰۲۱). ولی ضعف در حافظه کاری از نظر طولی با شدت علائم ADHD همراه است و پردازش اطلاعات (یعنی کارایی پردازش شناختی مرکزی) به ندرت اشاره دارد که در آن اطلاعات به سمت یک تصمیم جمع می‌شود (فابیانو^۳ و همکاران، ۲۰۱۹). علائم آسیب حافظه کاری در دانش‌آموزان شامل حواس پرتی، عدم توجه کافی به درس‌ها، فراموشی محتوای پیام‌ها و آموزش، ترک تکالیف قبل از اتمام و فراموشی نحوه ادامه‌دهی است که به خوبی شروع شده است اشاره کرد (لورنس و همکاران^۴، ۲۰۲۲). پژوهش انجام شده نشان می‌دهد که حافظه کاری نقش اساسی در فعالیت‌های یادگیری دانش‌آموزان در دوران تحصیل دارد و این حمایت تا بزرگسالی ادامه دارد. این حافظه از این نظر حائز اهمیت است که ضمن ذخیره اطلاعات، دستکاری بر روی این اطلاعات نیز انجام می‌دهد و این باعث ایجاد مهارت‌ها و دانش پیچیده می‌شود (سوپربیا-گیماراس^۵ و همکاران، ۲۰۲۲).

از سویی دیگر، وجود اختلالات توجه و پردازش در بسیاری از دانش‌آموزان با مشکلات توجه از علائم عوارض در آنها تلقی می‌شود. توجه به این معناست که هر فردی تمام توجه خود را معطوف به موضوع یا محرک خاصی کند و اجازه ندهد به راحتی از آن موضوع منحرف شود. بنابراین منظور از توجه و دقت ذهن و حواس برای درک موضوعی خاص است. به این ترتیب می‌توان گفت که تا زمانی که انسان به چیزی توجه نکند، نمی‌تواند آن را بیاموزد (کورز^۶ و همکاران، ۲۰۱۹). توجه مقدمه ادراک و یادگیری و تفکر است و یادگیری به معنای دقیق آن بدون ادراک امکان پذیر نیست و در برخورد با محیط ابتدا ذهن و حواس به امری معطوف می‌شود و سپس آن را می‌فهمد و نسبت به آن بینش می‌یابد بینش به دست می‌آورد (تیموریان و همکاران، ۱۳۹۹). شایع‌ترین ویژگی‌های کودکان مبتلا به کمبود توجه/بیش‌فعالی، حواس پرتی و نکانشگری. این دسته از کودکان در ادامه انجام یک کار و توجه بر جنبه‌های مهم مکالمه یا تکالیف مدرسه مشکل دارند و به دلیل محرک‌های بیرونی توجه خود را از دست می‌دهند و به سختی می‌توانند در انجام یک کار ثبات داشته باشند (سپهری نسب و همکاران، ۱۴۰۱). مهم‌ترین مشکل توجه در این کودکان میزان پایداری توجه است. توجه پایدار به فرد کمک می‌کند تا مداخلات را کنترل کند و تنها به یک محرک پاسخ دهد (صاحبان و همکاران، ۱۳۹۸). کودکان مبتلا به اختلال کم‌توجهی، علاوه بر مشکلات توجه، در به‌خاطر سپردن اطلاعات یا نگهداری اطلاعات در حافظه به‌ویژه حافظه کاری نیز مشکل دارند (کاباگ^۷ و همکاران، ۲۰۱۷). کودکان دارای اختلال نقص توجه/بیش‌فعالی از جمله افراد مهم جامعه هستند که مورد توجه کارشناسان آموزشی قرار گرفته و برنامه‌هایی برای آموزش آنها تدوین شده و فعالیت‌هایی برای حمایت از این افراد انجام شده است، اما متأسفانه این آموزش‌ها به ندرت به صورت عملی مورد استفاده قرار می‌گیرد (فریدمن^۸ و همکاران، ۲۰۲۰). بسیاری از این دانش‌آموزان در درس‌های خود شکست می‌خورند و در نهایت مدرسه را خیلی زود ترک می‌کنند. بنابراین، اگر مشکلات آنها شناسایی نشود و برنامه مداخله‌ای مناسب ارائه نشود، احتمال بروز برخی اختلالات مانند افسردگی، اضطراب و بزهکاری در این کودکان افزایش می‌یابد (پاویئاتو^۹ و همکاران، ۲۰۲۳).

یکی از بحث‌برانگیزترین نظریه‌های مربوط به روش‌های حرکتی در برخورد با اختلال نقص توجه/بیش‌فعالی، تقویت چندحسی کنترل شناختی است. مطالعات قبلی نشان داده‌اند که کودکان مبتلا به ADHD کنترل شناختی و مشکل در فیلتر کردن تداخل با اطلاعات نامربوط به کار را ضعیف کرده‌اند و مکانیسم‌های عصبی شناختی ناکارآمدی را در طول سرکوب فعال نشان می‌دهند (یو^{۱۰} و همکاران، ۲۰۲۱). چیلدرس^{۱۱} و همکاران (۲۰۲۲) دریافتند که کودکان مبتلا به ADHD توانایی کاهش یافته‌ای برای سرکوب عوامل حواس پرتی دارند که با علائم بی‌توجهی مرتبط است. مطالعات بر روی تجزیه و تحلیل طیف نشان داد که کودکان مبتلا به ADHD در مقایسه با گروه کنترل در یک کار جستجوی بصری، هماهنگی مرتبط با رویداد تدا میانی پیشانی کوچکتری را نشان دادند، که نشان دهنده کنترل

1 . Arjona
 2 .Yadav
 3 .Fabiano
 4 .Lorenc
 5 .Superbia-Guimarães
 6 .Kurz
 7 .Cabbage
 8 .Friedman
 9 .Pavinato
 10 .Yu
 11 .Childress

اثربخشی تمرین‌های مبتنی بر تقویت چندحسی کنترل شناختی بر کاهش مشکلات حافظه و توجه در کودکان دارای اختلال نقص توجه/بیش‌فعالی
The effectiveness of exercises based on multisensory strengthening of cognitive control on reducing memory and ...

شناختی ناکافی در افراد مبتلا به ADHD است (راپ^۱ و همکاران، ۲۰۲۳). علاوه بر این، مطالعات اخیر fMRI نشان داده است که ADHD فعالیت عصبی را در طیف وسیعی از نواحی مغز درگیر در کنترل شناختی، از جمله نواحی زمانی، جداری و قشر سینگوله کاهش داده است (گائو^۲، ۲۰۲۱) همه این مطالعات حاکی از آن است که کودکان مبتلا به ADHD ممکن است در معرض عوامل حواس‌پرتی منطبق با حافظه باشند و به دلیل مکانیسم کنترل شناختی کمتر کارآمد، جلب توجه مبتنی بر حافظه را نشان می‌دهند. مطالعات قبلی نشان داده است که افراد مبتلا به ADHD دارای یکپارچگی چندحسی اولیه هستند و مزایای چندحسی در افراد مبتلا به ADHD نسبت به گروه کنترل در طی یک کار تمایز با محرک‌های چندحسی از لحاظ معنایی همخوانی برجسته‌تر است (مک کارکن^۳ و همکاران، ۲۰۲۰، برینا^۴ و همکاران، ۲۰۱۸، کائی^۵ و همکاران، ۲۰۲۲).

با توجه به این که در کودکان مبتلا به اختلال نقص توجه بیش‌فعالی، اختلال در توجه، بیش‌فعالی و کاستی در کنترل تکانه شایع است و چون مشکل در بازداری به عنوان یک اختلال اساسی در توجه و حافظه می‌تواند در بروز علائم مذکور نقش محوری داشته باشد، پژوهش حاضر با هدف تعیین اثربخشی تمرین‌های مبتنی بر تقویت چندحسی کنترل شناختی بر کاهش مشکلات حافظه و توجه در کودکان دارای اختلال نقص توجه/بیش‌فعالی انجام شد.

روش

پژوهش حاضر نیمه آزمایشی با طرح پیش‌آزمون - پس‌آزمون و گروه کنترل بود. جامعه آماری پژوهش شامل کودکان دارای اختلال نقص توجه/بیش‌فعالی شهر تهران در سال ۱۴۰۱ بود. حجم نمونه تعداد ۳۰ نفر از کودکان مرکز توانبخشی پایا به روش نمونه‌گیری در دسترس انتخاب و در دو گروه آزمایش و کنترل به صورت هم‌تا قرار داده شدند. بدین صورت که از بین مراجعه‌کنندگان به مرکز توانبخشی پایا که توسط روانشناسان معتبر، تشخیص نقص توجه/بیش‌فعالی داده شده‌اند، پس از مصاحبه بالینی و اجرای پرسشنامه کانرز و تایید اختلال بیش‌فعالی، افراد نمونه انتخاب شدند. ملاک‌های ورود شرکت‌کنندگان به پژوهش شامل مقطع ابتدایی، داشتن اختلال نقص توجه/بیش‌فعالی بر اساس آزمون کانرز و کسب حداقل نمره ۵۲، حداقل به مدت ۱ سال تحصیلی، اعلام همکاری اولیا جهت انجام فعالیت‌ها در منزل و ملاک‌های خروج از پژوهش نیز، غیبت بیش از دو جلسه در جلسات آموزش، عدم تمایل به ادامه شرکت در مطالعه تعیین شد. به منظور رعایت مسائل اخلاقی، به دانش‌آموزان اطمینان داده شد که پاسخ‌های آنان محرمانه خواهد ماند و در اختیار دیگران قرار نخواهد گرفت و از هرگونه تحلیل و تفسیر پرسشنامه بدون بررسی دقیق اجتناب شد. در نهایت داده‌ها با استفاده از نرم‌افزار SPSS و روش تحلیل کوواریانس چند متغیره مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت.

ابزار سنجش

مقیاس هوشی وکسلر کودکان^۶ (WISC-III): از مقیاس هوشی وکسلر چهار برای ارزیابی ظرفیت شناختی کودکان ۶ تا ۱۶ ساله استفاده می‌شود. این مقیاس به وسیله دیوید وکسلر در سال ۲۰۱۳ طراحی شده است. مقیاس تجدیدنظر شده هوش وکسلر برای کودکان (WISC-III)، سه نمره مختلف هوشبهر به دست می‌دهند: هوشبهر کلی، هوشبهر کلامی و هوشبهر عملی. در مقیاس هوش بزرگسالان، هوشبهر کلامی و هوشبهر عملی از متوسط نمره‌های ۱۱ خرده‌آزمون به دست می‌آیند: شش مقیاس کلامی که عمدتاً عامل درک و فهم کلامی را می‌سنجند و پنج مقیاس عملی که توانایی‌های دیداری-فضایی را اندازه‌گیری می‌کنند (گراث - مارنات^۷، ۲۰۰۹). وکسلر^۸ (۲۰۰۳) ضریب پایایی خرده‌آزمون‌ها به روش دو نیمه کردن بین ۰/۷۱ تا ۰/۸۶ و به روش بازآزمایی بین ۰/۶۵ تا ۰/۹۴ محاسبه کرده بود و همچنین پایایی بازآزمایی با میانه‌ی ضرایب پایایی ۰/۷۳ و پایایی تصنیفی آن با میانه ضرایب پایایی تصنیفی ۰/۶۹ می‌باشد

1. Rapp

2. Gao

3. McCracken

4. Brina

5. Cai

6. Wechsler Adult Intelligence Scale (WISC-III)

7. Grath-Marnat

8. Wechsler

(صادق زاده پوده و فرامرزی، ۱۳۹۷). در پژوهش حاضر نیز مقدار آلفای کرونباخ در مجموع ۰/۸۶ است که بیانگر همسانی درونی بالای این پرسشنامه می‌باشد.

نسخه چهارم مقیاس اختلال بیش‌فعالی-کمبود توجه (SNAP-IV)^۱: یک مقیاس درجه بندی در امر تشخیص اختلال بیش‌فعالی-کمبود توجه است که اولین بار در سال ۱۹۸۰ به کوشش سوانسون^۲ و همکاران بر اساس علائم این اختلال در راهنمای تشخیصی و آماری اختلالات روانی گردآوری شد. این مقیاس در سال ۲۰۱۳ بازنویسی و منتشر شد. این آزمون در محیط‌های بالینی، خانه، مدرسه و روابط بین فردی کاربرد فراوانی دارد. این پرسشنامه توسط والدین پر می‌شود و شامل ۲۶ سؤال است. سؤالات ۱ تا ۹ سطح بی‌توجهی و کمبود توجه را می‌سنجد. به هر سوال از ۰ (اصلاً) تا ۳ (خیلی زیاد) نمره داده می‌شود. در پژوهش صدرالسادات (۱۳۹۵) ضریب همبستگی حاصل به عنوان شاخص پایایی برابر ۰/۸۲ است. به منظور تأمین پایایی به مفهوم دوم از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شد و این مقدار ۰/۹۰ بدست آمد. روایی عاملی در پژوهش صدرالسادات (۱۳۹۵) بررسی شد و کل واریانس تعیین شده ۵۶ درصد محاسبه شد. در پژوهش محمدی و عابدی (۱۳۹۱)، ضریب پایایی کلی پرسشنامه اسنپ ۰/۸۹، زیر مولفه نقص توجه ۰/۸۳، بیش‌فعالی/تکانشگری ۰/۸۲ و نافرمانی مقابله ای ۰/۸۰ محاسبه شد. در پژوهش حاضر نیز آلفای کرونباخ و ضریب دو نیمه کردن به ترتیب ۰/۸۲، ۰/۹۰ و ۰/۷۶ است بیانگر همسانی درونی بالای این پرسشنامه می‌باشد.

جلسات تمرینی مبتنی بر تقویت چندحسی کنترل شناختی

محرک‌های بصری از مجموعه استاندارد از تصاویر ترسیم شده به دست آمد. تصاویر انتخاب شده شامل ۵ نقاشی خط سیاه و سفید از حیوانات با زاویه دید ۴.۸ درجه بود. محرک‌های شنوایی شامل شفاهی‌هایی بود که با محرک‌های بصری مطابقت داشت (مثلاً صدای پارس سگ با تصویر یک سگ جفت شد). آزمایش با استفاده از نرم افزار E-prime 3.0 (Psychology Software Tools, Inc., Pittsburgh, PA, USA) برنامه ریزی و اجرا شد و بر روی یک مانیتور LCD 32 اینچی (۱۲۰ هرتز، وضوح صفحه نمایش ۲۵۶۰ × ۱۴۴۰) با پس زمینه سیاه ارائه شد. شرکت کنندگان در فاصله دید تقریباً ۵۷ سانتی متری نشستند و پاسخ‌های خود را با استفاده از دو صفحه کلید سفارشی دو کلیدی ارائه کردند. محرک‌های بصری از مجموعه استاندارد از تصاویر ترسیم شده به دست آمد. تصاویر انتخاب شده شامل ۵ نقاشی خط سیاه و سفید از حیوانات با زاویه دید ۴.۸ درجه بود. محرک‌های شنیداری بود که با محرک‌های بصری مطابقت داشت (مثلاً صدای پارس سگ با تصویر سگ جفت شد). همه فایل‌های صوتی، دانلود شده از یک وبسایت (<http://www/findsounds.com>)، به صورت دو گوش از طریق هدفون استریو تحویل داده شدند و از نظر دامنه استاندارد شدند.

الگوی پژوهش یک کار جستجوی بصری را با یک کار تشخیص تغییر ترکیب می‌کند. وظیفه تشخیص تغییر شامل یک نمونه حافظه و یک تست حافظه بود. دو نوع نمونه حافظه مربوط به مدالیته حافظه به شرح زیر وجود داشت: تحت شرایط بصری، نقاشی خطی از حیوانات در داخل یک جعبه مربع با یک قاب سیاه رنگ واقع در مرکز صفحه نمایش ارائه شد و تحت شرایط سمعی و بصری، یک محرک بصری به طور همزمان با یک صدای مرتبط معنایی ارائه شد. در طول تست حافظه، یک آیتم بصری در مرکز صفحه نمایش به عنوان یک کاوشگر تست حافظه ظاهر شد که با نمونه حافظه مطابقت داشت (۵۰٪) یا غیر منطبق (۵۰٪).

از شرکت کنندگان خواسته شد که نمونه حافظه (بصری یا سمعی همخوان) را به خاطر بسپارند و یک تکلیف تشخیص تغییر را در آزمون تکمیل کنند. آرایه نشانه شامل چهار آیتم بصری بود که در مکان‌های ساعت ۱، ۴، ۷، ۱۰، ۲، ۵، ۸، ۱۱ در اطراف یک دایره خیالی (با شعاع ۱۳ درجه) ارائه می‌شدند، بدون اینکه آیتم‌ها همپوشانی داشته باشند. آرایه نشانه بین نمایشگر حافظه و نمایشگر جستجو ارائه شد و اطلاعات قبلی از هویت و مکان موارد جستجو را فراهم می‌کرد. تنظیم آرایه نشانه برای تسهیل کنترل شناختی برای جلوگیری از حواس پرتی ناشی از حواس پرتی مطابق با حافظه مفید است. این برنامه در طی ۵ جلسه ۳۰ دقیقه‌ای بر روی کودکان اجرا شد.

یافته‌ها

در این قسمت یافته‌های توصیفی میانگین و انحراف معیار نمرات پیش‌آزمون و پس‌آزمون متغیرهای توجه و حافظه، در گروه آزمایش و کنترل ارائه شده است و ویژگی‌های جمعیت شناختی پژوهش‌بدین صورت بوده که از ۳۰ نفر نمونه پژوهش تعداد ۱۲ نفر را

1. Attention Deficit Hyperactivity Disorder Scale (SNAP-IV)

2. Swanson, Nolan & Pelham

اثر بخشی تمرین‌های مبتنی بر تقویت چندحسی کنترل شناختی بر کاهش مشکلات حافظه و توجه در کودکان دارای اختلال نقص توجه/بیش‌فعالی
The effectiveness of exercises based on multisensory strengthening of cognitive control on reducing memory and ...

دختران و ۱۸ نفر را نیز پسران تشکیل می‌دهد که در گروه کنترل ۷ نفر را پسران و ۸ نفر را دختران و در گروه آزمایش ۱۰ نفر را دختران و ۵ نفر را پسران تشکیل دادند.

جدول ۱- شاخص‌های توصیفی متغیرها به تفکیک گروه و زمان

متغیر	گروه	پیش آزمون		پس آزمون		کولموگروف-اسمیرونوف
		انحراف معیار	میانگین	انحراف معیار	میانگین	
توجه	کنترل	۲/۴۰	۰/۸۸	۲/۰۰	۰/۸۷	۰/۳۵۹
آزمایش	کنترل	۲/۴۳	۰/۹۸	۲/۸۲	۱/۱۶	۰/۳۲۲
حافظه کاری	کنترل	۱۴/۰۷	۲/۵۳	۱۴/۹۷	۲/۸۸	۰/۳۳۷
آزمایش	کنترل	۱۴/۸۷	۳/۲۵	۱۹/۴۰	۴/۰۲	۰/۴۲۰

نتایج جدول ۱ نشان می‌دهد میانگین خرده مقیاس‌های توجه و حافظه در دو گروه کنترل و آزمایش در پیش آزمون، تقریباً یکسان بود و گروه آزمایش در مرحله پس آزمون کاهش یافته است. با توجه به اینکه مقدار آزمون کولموگروف-اسمیرونوف در نمرات توجه و حافظه بین $+1/96$ و $-1/96$ قرار دارد و آماره معنادار نبوده بنابراین، با ضریب 95% اطمینان می‌توان فرض نرمال بودن توزیع جامعه آماری را پذیرفت. علاوه بر این برای آزمون ام باکس سطوح معناداری بدست آمده بیشتر از $0/05$ بود که حاکی از همگنی ماتریس‌های واریانس - کوواریانس بود. همچنین بررسی همگنی شیب رگرسیون نشان داد که تعامل پیش آزمون با گروه معنادار نیست ($p > 0/05$)

جدول ۲ نتایج شاخص‌های چند متغیری مولفه‌های حافظه و توجه و تمرکز

نام آزمون	مقدار	F	سطح معناداری	مجذور اتا
آزمون اثر پیلایی	۰/۸۴۰	۱۵۰/۰۴۰	۰/۰۰۱	۰/۸۴۰
آزمون لامبدای ویلکز	۰/۱۶۰	۱۵۰/۰۴۰	۰/۰۰۱	۰/۸۴۰
آزمون اثر هتلینگ	۵/۲۶۵	۱۵۰/۰۴۰	۰/۰۰۱	۰/۸۴۰
آزمون بزرگترین ریشه روی	۵/۲۶۵	۱۵۰/۰۴۰	۰/۰۰۱	۰/۸۴۰

همانطور که در جدول ۲ مشاهده می‌شود اثر گروه بر ترکیب مولفه‌های مورد مطالعه معنی دار می‌باشد. بر این اساس، مجذور اتا نشان می‌دهد که تفاوت بین دو گروه با توجه به مولفه‌های متغیر وابسته در مجموع معنی دار است و میزان این تفاوت، برای حافظه و توجه و تمرکز به صورت ترکیب گروهی، بر اساس آزمون لامبدای ویلکز $0/160$ است.

جدول ۳- نتایج تحلیل کواریانس نمرات پس آزمون گروه‌های کنترل و آزمایش در مقیاس حافظه و توجه و تمرکز

متغیر	مجموع مجذورات	DF	میانگین مجذورات	F	P	ضریب اتا
توجه	پیش آزمون	۲۱/۵۴۲	۱	۲۱/۵۴۲	۰/۰۰۱	۰/۳۵۲
گروه	خطا	۹/۵۴۱	۱	۹/۵۴۱	۰/۰۰۱	۰/۱۹۴
حافظه	پیش آزمون	۹۱۲۷/۴۵۶	۱	۹۱۲۷/۴۵۶	۰/۰۰۱	۰/۸۰۵
کاری	گروه	۸۶۴/۳۴۰	۱	۸۶۴/۳۴۰	۰/۰۰۱	۰/۲۸۱
خطا	خطا	۱۷/۵۴۶	۲۷	۶/۱۰۸		

با توجه به نتایج ذکر شده در جدول ۴ پس از کنترل نمرات پیش آزمون و با توجه به ضریب F محاسبه شده، تفاوت معناداری بین میانگین نمرات آزمودنی‌های گروه آزمایش و کنترل در مرحله پس آزمون وجود دارد. بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که تمرین‌های مبتنی بر تقویت چندحسی کنترل شناختی بر حافظه و توجه تاثیر داشته است.

هدف از انجام پژوهش حاضر تعیین اثربخشی تمرینات مبتنی بر تقویت چندحسی کنترل شناختی بر بهبود حافظه کاری، دقت و مشکلات توجه در کودکان با اختلال نقص توجه/بیش‌فعالی بود. یافته‌های پژوهش نشان داد که تمرینات مبتنی بر تقویت چندحسی کنترل شناختی در افزایش توجه و حافظه کودکان دارای اختلال نقص توجه/بیش‌فعالی موثر بوده است. این یافته با نتایج ولنگ و همکاران (۲۰۲۲)، مک کارکن و همکاران (۲۰۲۰)، میسنیر و همکاران (۲۰۱۹)، فاسبندر (۲۰۱۷) همسو بود. در تبیین یافته می توان گفت در کودکان مبتلا به نقص توجه/بیش‌فعالی این دو کارکرد دچار اختلال می‌شود؛ چرا که نحوه واکنش‌ها اغلب تکانشی است و کودک عموماً به موضوعات توجه نمی‌کند تا اطلاعات وارد حافظه کوتاه مدت و در نهایت حافظه بلندمدت شود (تیسستل^۱ و همکاران، ۲۰۲۲). برای بهبودی این کودکان روشی درمانی مؤثر است که کارکردهای شناختی (از جمله حافظه کاری و توجه) او را تقویت کند. مهمتر از همه، داده‌های پژوهش حاضر نشان داد که نقص کنترل شناختی در ADHD را می‌توان با رمزگذاری چندحسی از نظر معنایی بهبود بخشید. به طور خاص، برای شرایط رمزگذاری بصری، پاسخ‌ها در کارآزمایی‌های نامعتبر کندتر از آزمایش‌های خنثی بود، که نشان‌دهنده جلب توجه مبتنی بر حافظه است. چنین نتیجه‌ای فقط در کودکان مبتلا به ADHD یافت شد. با این حال، برای شرایط رمزگذاری چندوجهی، تحت شرایط رمزگذاری یک‌وجهی، حواس‌پرتی‌های مرتبط با حافظه کاری و توجه کودکان مبتلا به ADHD را به خود جلب کردند، اما نه در کودکان عادی. این اثرگذاری‌های متضاد نشان می‌دهد که کودکان مبتلا به ADHD توانایی‌های کنترل شناختی ضعیف‌تری نسبت به کودکان عادی دارند و نسبت به محتوای حافظه کاری که با یک عامل حواس‌پرتی مطابقت دارد، حساس‌تر هستند. این یافته با مطالعات قبلی مطابقت دارد. برخی یافته‌ها نشان داده‌اند که ADHD با دشواری مشخصی در عملکردهای جابجایی و یازداری همراه است. به عنوان مثال، فرنلندز-روئیز^۲ و همکاران (۲۰۲۰) دریافتند که کودکان مبتلا به ADHD در کنترل توجه و تکمیل وظایف ضعیف‌تر بودند. مطابق با چنین نتایج رفتاری، مطالعات الکتروفیزیولوژیکی شواهد بیشتری ارائه کردند مبنی بر اینکه کودکان مبتلا به ADHD یک جزء کوچکتر، یک نشانگر عصبی فیزیولوژیکی مکانیسم سرکوب توجه را در کارهای جستجوی بصری با حواس‌پرتی نشان می‌دهند (لورنزی^۳، ۲۰۲۳). علاوه بر این، برخی شواهد تصویربرداری عصبی نشان داده‌اند که کودکان مبتلا به ADHD نسبت به کودکان عادی به دلیل پردازش ناکارآمد در قشر جلوی مغز، مهار ضعیف‌تری از حواس‌پرتی را نشان می‌دهند (باتیسون^۴، ۲۰۲۳). مطالعات فوق با هم نشان دهنده تاخیر در بلوغ نواحی مغز درگیر در کنترل شناختی، مانند ساختارهای قشر پیشانی یا اختلالات در کنترل شناختی است. در این اختلال رشدی، کاهش کنترل شناختی ممکن است کودکان مبتلا به ADHD را از هدایت توجه به دور از عوامل حواس‌پرتی با حافظه بازدارد. به همین ترتیب، همچنین ممکن است نتایج فعلی به دلیل اختلال عملکرد انرژی در کودکان مبتلا به ADHD باشد.

شواهدی مبنی بر این که رمزگذاری حافظه کاری چندحسی می‌تواند کنترل شناختی بر جلب توجه مبتنی بر حافظه را تسهیل کند، تا حدی از مطالعات روی حافظه کاری چندحسی به دست آمده است. برخی از مطالعات حافظه نشان داده‌اند که مؤلفه اجرایی مرکزی حافظه کاری می‌تواند اطلاعات دیداری و شنیداری اولیه پردازش شده را از زیرسیستم‌های حافظه کاری مختلف در یک نمایش چندحسی یکپارچه در طول مرحله رمزگذاری یکپارچه کند و سپس پردازش بازیابی بعدی را تسریع بخشد (لوکیتو^۵ و همکاران، ۲۰۲۳) این یافته‌ها را می‌توان با تئوری ادراک-شناخت یکپارچه توضیح داد، که بیان می‌کند که پردازش ادراک بسیار کارآمد (یعنی رمزگذاری چندحسی از نظر معنایی همخوان) می‌تواند منابع در دسترس بیشتری را برای پردازش شناختی بعدی باقی بگذارد. با توجه به اینکه کنترل شناختی بر جلب توجه تا حدی با تنظیم خود‌بازنمایی حافظه اجرا می‌شود و بازنمایی‌های حافظه کاری پیشرفته می‌تواند کنترل شناختی بر جلب توجه مبتنی بر حافظه را تسهیل کند، چنین بازنمایی چندحسی ممکن است برای تسهیل استفاده شود (برناردینا داللا^۶ و همکاران، ۲۰۲۱). عملکرد جستجوی بعدی علاوه بر این، مطالعات قبلی نشان داده‌اند که منابع توجه چندوجهی تا حدی مشترک در روش‌های بینایی و شنیداری وجود دارد. شرکت‌کنندگان می‌توانند از منابع توجه بیشتری برای ایجاد کنترل شناختی کافی

1. Thistle
2. Fernandez-Ruiz
3. Lorenzi
4. Battison
5. Lukito
6. Bernardina Dalla

اثربخشی تمرین‌های مبتنی بر تقویت چندحسی کنترل شناختی بر کاهش مشکلات حافظه و توجه در کودکان دارای اختلال نقص توجه/بیش‌فعالی
The effectiveness of exercises based on multisensory strengthening of cognitive control on reducing memory and ...

تحت شرایط رمزگذاری چندحسی استفاده کنند که منجر به ناپدید شدن جذب توجه ناشی از حواس‌پرتی‌های منطبق با حافظه می‌شود. با این حال تحقیقات آینده برای روشن شدن بیشتر مکانیسم‌هایی لازم است که توسط آن اطلاعات چندحسی توجه مبتنی بر حافظه را در کودکان مبتلا به ADHD تعدیل می‌کند.

مطالعه حاضر شرکت کنندگان را ملزم به تکمیل یک کار جستجوی بصری در حین انجام فعالیت کرده است. چنین وظیفه دوگانه، دستیابی به دقت بازیابی حافظه بالا را در شرایط رمزگذاری تک وجهی برای شرکت کنندگان دشوار می‌کند، که به نوبه خود، مزایای چندحسی قابل توجهی را به همراه داشت. علاوه بر این، مطالعات با استفاده از سایر وظایف حافظه نیز دریافته‌اند که رمزگذاری چندحسی از نظر معنایی همخوان می‌تواند دقت بازیابی حافظه را در بزرگسالان و کودکان مدرسه‌ای بهبود بخشد. بنابراین، در مطالعه حاضر، ممکن است تعجب آور نباشد که رمزگذاری حافظه کاری چندحسی باعث ارتقای عملکرد حافظه بعدی در کودکان مبتلا به ADHD می‌شود. از جمله محدودیت‌های پژوهش می‌توان به این موارد اشاره کرد که اجرای همزمان تمرینات مبتنی بر تقویت چندحسی کنترل شناختی بر روی ۱۵ کودک برخی مواقع کنترل جلسه را دشوار می‌نمود و کودکان سن پایین دچار خستگی و بیقراری می‌شدند. براساس نتایج تحقیق پیشنهاد می‌شود که افرادی که در مراکز اختلال نقص توجه/بیش‌فعالی فعالیت می‌کنند فعالیت‌های خود را به گونه‌ای سازمان‌دهی کنند که از برنامه درمانی تقویت چندحسی کنترل شناختی در پروژه درمانی خود استفاده نمایند و شاهد اثر بخشی در طول درمانی فرد باشند و لازم به توضیح است که بسیاری از تمرینات مبتنی بر تقویت چندحسی کنترل شناختی شبیه فعالیت‌های معمول در برنامه‌های آموزشی کلاس درس است. وقتی متخصص اختلال نقص توجه/بیش‌فعالی بتواند همکاری مربی تربیت بدنی مدرسه را جلب کند این دو می‌توانند یک تیم فعال تشکیل دهند و مسئولیت بهبود و اجرای برنامه رشد شناختی کودکان دارای اختلال نقص توجه/بیش‌فعالی را به عهده بگیرد.

سپاسگزاری و قدردانی: بدین وسیله از تمامی کارکنان مرکز توانبخشی پایا و همچنین کودکان و والدین که به عنوان شرکت‌کنندگان در این پژوهش شرکت کردند و با همکاری خالصانه آن‌ها اجرای پژوهش امکان‌پذیر گردید، تشکر و قدردانی می‌گردد.

منابع

- تیموریان، س.، میرزایی، ه.، پیشیاره، ا.، حسین زاده، س. (۱۳۹۹). تأثیر بازی درمانی گروهی بر مشکلات اجتماعی، پرخاشگری و قانون‌شکنی کودکان شش تا دوازده سال با نقص توجه و بیش‌فعالی. *مجله توانبخشی*. ۲۱ (۳): ۳۹۰-۴۰۵. <https://doi:10.32598/RJ.21.3.3158.1>
- سپهری نسب، ز.، حاجلو، ن.، آهنگر قربانی، ز.، هدایت، س. (۱۴۰۱). فراتحلیل اثربخشی آموزش خانواده جهت تغییر رفتار کودکان دارای اختلال بیش‌فعالی/نقص توجه. *روان‌شناسی مدرسه و آموزشگاه*. ۱۱(۱)، ۳۰-۴۲. <https://doi:10.22098/jsp.2022.1568>
- صاحبان، ف.، امیری، ش.، کجیاف، م.ب.، عابدی، ا. (۱۳۹۸). بررسی اثر کوتاه مدت آموزش کارکردهای اجرایی بر کاهش نشانه‌های کمبود توجه و بیش‌فعالی در دانش‌آموزان پسر دوره ابتدایی شهر اصفهان. *تازه‌های علوم شناختی*. ۱۲(۱)، ۵۲-۷۳. <http://icssjournal.ir/article-1-8-1-fa.html>
- صادق زاده پوده، ز.، فرامرزی، س. (۱۳۹۷). بررسی روش آموزش مبتنی بر مهارت‌های عصب‌روان‌شناختی بر بهبود مهارت‌های شناختی دانش‌آموزان ناتوان یادگیری خواندن. *رویش روان‌شناسی*. ۷(۱۱): ۸۳-۱۰۰. <https://doi:10.2383353.1397.7.11.7.6>
- صدرالسادات، س.ج. (۱۳۹۵). تعیین مشخصات روان‌سنجی مقیاس درجه بندی SNAP-IV اجرایی والدین. *فصلنامه توانبخشی*. ۵(۱۱۱)، ۱۱-۲۶. URL: <http://rehabilitationj.uswr.ac.ir/article-1-183-fa.html>
- محمدی، ا.، عابدی، ا. (۱۳۹۲). بررسی ویژگی‌های روان‌سنجی مقیاس درجه‌بندی اسنپ چهار، فرم معلم (SNAP-IV) در دانش‌آموزان دوره ابتدایی شهر اصفهان، *فصلنامه رویکردهای نوین آموزشی*. ۸(۱): ۱۶۸-۱۴۹.
- معمدیدیگانه، ن.، افروز، غ.، شکوهی یکتا، م.، ارجمندنی، ع.ا. (۱۳۹۹). اثربخشی آموزش کنش‌های اجرایی فراشناختی والد محور بر نشانگان رفتاری و کنش‌های شناختی کودکان با اختلال نارسیایی توجه/فزون‌کنشی، *فصلنامه سلامت روان کودک*. ۷(۳)، ۱۵۴-۱۴۳. <https://doi:10.1001.24233552.1399.7.3.14.0>
- Alhamdan, A. A., Murphy, M. J., Pickering, H. E., & Crewther, S. G. (2023). The Contribution of Visual and Auditory Working Memory and Non-Verbal IQ to Motor Multisensory Processing in Elementary School Children. *Brain sciences*, 13(2), 270. <https://doi.org/10.3390/brainsci13020270>
- American Psychiatric Association. (2020). *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders*. 4th ed. American Psychiatric Association; Washington, DC.

- Arjona, A., Brenda, Y., Angulo-Ruiz, E., Rodríguez-Martínez, Celia, C., Carlos, M. (2023). Time-frequency neural dynamics of ADHD children and adolescents during a Working Memory task. *Neuroscience Letters*. ;44(2):177–186. <https://doi.org/10.1016/j.neulet.2023.137100>
- Baddeley, A. (2017). *Working memory, thought, and action*. Oxford University Press; New York.
- Battison, E. A. J., Brown, P. C. M., Holley, A. L., & Wilson, A. C. (2023). Associations between Chronic Pain and Attention-Deficit Hyperactivity Disorder (ADHD) in Youth: A Scoping Review. *Children (Basel, Switzerland)*, 10(1), 142. <https://doi.org/10.3390/children10010142>
- Bernardina Dalla, M. D., Ayala, C. O., Cristina de Abreu Quintela Castro, F., Neto, F. K., Zanirati, G., Cañon-Montañez, W., & Mattiello, R. (2022). Environmental pollution and attention deficit hyperactivity disorder: A meta-analysis of cohort studies. *Environmental pollution (Barking, Essex : 1987)*, 315, 120351. <https://doi.org/10.1016/j.envpol.2022.120351>
- Cabbage, K., Brinkley, S., Gray, S., Alt, M., Cowan, N., Green, S., Kuo, T., & Hogan, T. P. (2017). Assessing Working Memory in Children: The Comprehensive Assessment Battery for Children - Working Memory (CABC-WM). *Journal of visualized experiments : JoVE*, (124), 55121. <https://doi.org/10.3791/55121>
- Cai, B., Cai, S., He, H., He, L., Chen, Y., & Wang, A. (2022). Multisensory Enhancement of Cognitive Control over Working Memory Capture of Attention in Children with ADHD. *Brain sciences*, 13(1), 66. <https://doi.org/10.3390/brainsci13010066>
- Childress, A. C., Lloyd, E., Jacobsen, L., Gunawardhana, L., Johnson, S. A., Jr, & Findling, R. L. (2022). Efficacy and Safety of Lisdexamfetamine in Preschool Children With Attention-Deficit/Hyperactivity Disorder. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 61(12), 1423–1434. <https://doi.org/10.1016/j.jaac.2022.03.034>
- Demontis, D., Walters, G. B., Athanasiadis, G., Walters, R., Therrien, K., Nielsen, T. T., Farajzadeh, L., Voloudakis, G., Bendl, J., Zeng, B., Zhang, W., Grove, J., Als, T. D., Duan, J., Satterstrom, F. K., Bybjerg-Grauholm, J., Bækved-Hansen, M., Gudmundsson, O. O., Magnusson, S. H., Baldursson, G., ... Børglum, A. D. (2023). Genome-wide analyses of ADHD identify 27 risk loci, refine the genetic architecture and implicate several cognitive domains. *Nature genetics*, 55(2), 198–208. <https://doi.org/10.1038/s41588-022-01285-8>
- Di Brina, C., Aversa, R., Rampoldi, P., Rossetti, S., & Penge, R. (2018). Reading and Writing Skills in Children With Specific Learning Disabilities With and Without Developmental Coordination Disorder. *Motor control*, 22(4), 391–405. <https://doi.org/10.1123/mc.2016-0006>
- Fernandez-Ruiz, J., Hakvoort Schwerdtfeger, R. M., Alahyane, N., Brien, D. C., Coe, B. C., & Munoz, D. P. (2020). Dorsolateral prefrontal cortex hyperactivity during inhibitory control in children with ADHD in the antisaccade task. *Brain imaging and behavior*, 14(6), 2450–2463. <https://doi.org/10.1007/s11682-019-00196-3>
- Furukawa, E., Bado, P., da Costa, R. Q. M., Melo, B., Erthal, P., de Oliveira, I. P., Wickens, J. R., Moll, J., Tripp, G., & Mattos, P. (2022). Reward modality modulates striatal responses to reward anticipation in ADHD: Effects of affiliative and food stimuli. *Psychiatry research. Neuroimaging*, 327, 111561. <https://doi.org/10.1016/j.psychres.2022.111561>
- Gao, X., Zhang, M., Yang, Z., Wen, M., Huang, H., Zheng, R., Wang, W., Wei, Y., Cheng, J., Han, S., & Zhang, Y. (2021). Structural and Functional Brain Abnormalities in Internet Gaming Disorder and Attention-Deficit/Hyperactivity Disorder: A Comparative Meta-Analysis. *Frontiers in psychiatry*, 12, 679437. <https://doi.org/10.3389/fpsy.2021.679437>
- Gray, S., Fox, A. B., Green, S., Alt, M., Hogan, T. P., Petscher, Y., & Cowan, N. (2019). Working Memory Profiles of Children With Dyslexia, Developmental Language Disorder, or Both. *Journal of speech, language, and hearing research : JSLHR*, 62(6), 1839–1858. https://doi.org/10.1044/2019_JSLHR-L-18-0148
- Henry, L. A., Christopher, E., Chiat, S., & Messer, D. J. (2022). A Short and Engaging Adaptive Working-Memory Intervention for Children with Developmental Language Disorder: Effects on Language and Working Memory. *Brain sciences*, 12(5), 642. <https://doi.org/10.3390/brainsci12050642>
- Kember, J., Stepien, L., Panda, E., & Tekok-Kilic, A. (2023). Resting-state EEG dynamics help explain differences in response control in ADHD: Insight into electrophysiological mechanisms and sex differences. *PloS one*, 18(10), e0277382. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0277382>
- Klingberg, T., Fernell, E., Olesen, P.J., Johnson, M., Gustafsson, P., Dahlstrom, K. (2018). Computerized training of working memory in children with ADHD—A randomized, controlled trial. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*. ;44(2):177–186. <https://doi.org/10.1097/00004583-200502000-00010>
- Kurz, E., Conzelmann, A., Barth, G., Hepp, L. (2019). Signs of enhanced formation of gist memory in children with autism spectrum disorder – a study of memory functions of sleep. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*. 60(8): 907–916. <https://doi.org/10.1111/jcpp.13048>
- Larsson, I., Aili, K., Lönn, M., Svedberg, P., Nygren, J. M., Ivarsson, A., & Johansson, P. (2023). Sleep interventions for children with attention deficit hyperactivity disorder (ADHD): A systematic literature review. *Sleep medicine*, 102, 64–75. <https://doi.org/10.1016/j.sleep.2022.12.021>
- Lorenc, E. S., Mallett, R., & Lewis-Peacock, J. A. (2021). Distraction in Visual Working Memory: Resistance is Not Futile. *Trends in cognitive sciences*, 25(3), 228–239. <https://doi.org/10.1016/j.tics.2020.12.004>
- Lorenzi, C. H., Teixeira Leffa, D., Bressan, R., Belangero, S., Gadelha, A., Santoro, M. L., Salum, G. A., Rohde, L. A., & Caye, A. (2023). Replication of a predictive model for youth ADHD in an independent sample from a developing country. *Journal of child psychology and psychiatry, and allied disciplines*, 64(1), 167–174. <https://doi.org/10.1111/jcpp.13682>

The effectiveness of exercises based on multisensory strengthening of cognitive control on reducing memory and ...

- Lukito, S., Norman, L., Carlisi, C., Radua, J., Hart, H., Simonoff, E., & Rubia, K. (2020). Comparative meta-analyses of brain structural and functional abnormalities during cognitive control in attention-deficit/hyperactivity disorder and autism spectrum disorder. *Psychological medicine*, 50(6), 894–919. <https://doi.org/10.1017/S0033291720000574>
- McCracken, H. S., Murphy, B. A., Burkitt, J. J., Glazebrook, C. M., & Yelder, P. C. (2020). Audiovisual Multisensory Processing in Young Adults With Attention-Deficit/Hyperactivity Disorder. *Multisensory research*, 33(6), 599–623. <https://doi.org/10.1163/22134808-20191472>
- Micheline, G., Norman, L. J., Shaw, P., & Loo, S. K. (2022). Treatment biomarkers for ADHD: Taking stock and moving forward. *Translational psychiatry*, 12(1), 444. <https://doi.org/10.1038/s41398-022-02207-2>
- Montgomery, J. W., Gillam, R. B., Evans, J. L., Schwartz, S., & Fargo, J. D. (2019). A Comparison of the Storage-Only Deficit and Joint Mechanism Deficit Hypotheses of the Verbal Working Memory Storage Capacity Limitation of Children With Developmental Language Disorder. *Journal of speech, language, and hearing research : JSLHR*, 62(10), 3808–3825. https://doi.org/10.1044/2019_JSLHR-L-19-0071
- Pavinato, L., Delle Vedove, A., Carli, D., Ferrero, M., Carestiatto, S., Howe, J. L., Agolini, E., Coviello, D. A., van de Laar, I., Au, P. Y. B., Di Gregorio, E., Fabbiani, A., Croci, S., Mencarelli, M. A., Bruno, L. P., Renieri, A., Veltra, D., Sofocleous, C., Faivre, L., Mazel, B., ... Brusco, A. (2023). CAPRIN1 haploinsufficiency causes a neurodevelopmental disorder with language impairment, ADHD and ASD. *Brain : a journal of neurology*, 146(2), 534–548. <https://doi.org/10.1093/brain/awac278>
- Rádosi, A., Ágrez, K., Pászthy, B., Réthelyi, J. M., Ulbert, I., & Bunford, N. (2023). Concurrent and Prospective Associations of Reward Response with Affective and Alcohol Problems: ADHD-Related Differential Vulnerability. *Journal of youth and adolescence*, 52(9), 1856–1872. <https://doi.org/10.1007/s10964-023-01794-7>
- Rapp, L., Mai-Lippold, S. A., Georgiou, E., & Pollatos, O. (2023). Elevated EEG heartbeat-evoked potentials in adolescents with more ADHD symptoms. *Biological psychology*, 184, 108698. Advance online publication. <https://doi.org/10.1016/j.biopsycho.2023.108698>
- Superbia-Guimarães, L., Bader, M., & Camos, V. (2022). Attentional Orienting in Working Memory in Children with ADHD. *Developmental neuropsychology*, 47(8), 384–400. <https://doi.org/10.1080/87565641.2022.2155164>
- Thistle, J. E., Ramos, A., Roell, K. R., Choi, G., Manley, C. K., Hall, A. M., Villanger, G. D., Cequier, E., Sakhi, A. K., Thomsen, C., Zeiner, P., Reichborn-Kjennerud, T., Øvergaard, K. R., Herring, A., Aase, H., & Engel, S. M. (2022). Prenatal organophosphorus pesticide exposure and executive function in preschool-aged children in the Norwegian Mother, Father and Child Cohort Study (MoBa). *Environmental research*, 212(Pt D), 113555. <https://doi.org/10.1016/j.envres.2022.113555>
- Wolraich, M. L., Hagan, J. F., Jr, Allan, C., Chan, E., Davison, D., Earls, M., Evans, S. W., Flinn, S. K., Froehlich, T., Frost, J., Holbrook, J. R., Lehmann, C. U., Lessin, H. R., Okechukwu, K., Pierce, K. L., Winner, J. D., Zurhellen, W. (2019). Clinical Practice Guideline for the Diagnosis, Evaluation, and Treatment of Attention-Deficit/Hyperactivity Disorder in Children and Adolescents. *Pediatrics*, 144(4), e20192528. <https://doi.org/10.1542/peds.2019-2528>
- Yadav, S. K., Bhat, A. A., Hashem, S., Nisar, S., Kamal, M., Syed, N., Temanni, M. R., Gupta, R. K., Kamran, S., Azeem, M. W., Srivastava, A. K., Bagga, P., Chawla, S., Reddy, R., Frenneaux, M. P., Fakhro, K., & Haris, M. (2021). Genetic variations influence brain changes in patients with attention-deficit hyperactivity disorder. *Translational psychiatry*, 11(1), 349. <https://doi.org/10.1038/s41398-021-01473-w>
- Yu, H., Wang, A., Li, Q., Liu, Y., Yang, J., Takahashi, S., Ejima, Y., Zhang, M., & Wu, J. (2021). Semantically Congruent Bimodal Presentation with Divided-Modality Attention Accelerates Unisensory Working Memory Retrieval. *Perception*, 50(11), 917–932. <https://doi.org/10.1177/03010066211052943>